

A FORDÍTOTT VÁROS

Az elmúlt 25 év alatt sok szó esett, sok írás történt, amely azt bizonyította, hogy az egyesítés után sok olyan dolog történt a hárm városban, Budán, Óbudán és Pesten, aminek meg kellett volna történnie. A Budai Napló, mint Buda krónikása, följegyezte és most adjuk összegyűjtve az utódok okulására, mert nem érdemi meg az egykor világot tipró magyar nemzet ősi vára: — a budai vár, hogy csak címben legyen a város első kerületje, de a valószínűségben az utolsó — és nem szolgált rá a Vár kapcsolt részét, a még ősből Óbuda, a várvédő Viziváros, a nyugat kultúra nagy útja: az Ország-út és a most tollasodó Kelenföld, hogy a folyton duzzadó Pest a mostoha tersvérek sorsára juttassa őket.

Buda minden kincsét följajlotta Pestnek őszinte szeretettel, mint idősebb testvér, és nem kér cserébe mást, mint méltányos viszonzószerepet. Azért bizonyítjuk, hogy Pest nem jól csinálta eddig Buda dolgát, hogy visszafordítsuk az igaz útra ennek a nagy városnak a jövő sorsát.

Müncheni piktorbarátait hívta meg egy alkalommal Budapestre az egyik budai festőművész és felvezette őket a Várba, azután pedig le a Várkertbe, hogy onnan gyönyörködjenek a váraltan panorámában. Gyönyörködtek is, amíg a pesti oldalt nézték, de amikor a Tabán felé fordultak, akkor egy svéd piktor kijelentette, hogy:

— Ti egy fordított város vagytok. Nálátok keleten van a nyugat és nyugaton van a kelet.

És igaz volt...

Fölépítettük a világ legszebb királyi palotáját, de meghagytuk mögötte a cetinjei keretet. Konyhókat, viskókat. Más nagyvárosban csak akkor romboltak le egy városrészt, ha megvan egészen bizonyosan az a tényező vagy égető szükséglet, mely azt újból beépíti. A Tabánt kisajátítottuk, lebontottuk s most itt állunk, mint a számár a hegyen. Évről-évre drágább lesz ez a kisajátítás, 15 éves kamat halmozódik a kamatra és nincs rá kilátás, hogy a Tabán felépüljön.

Kik építsenek? A Lipótváros belső részén, a Lipót-körút és Báthory-utca között nagy telekkomplexuma van a fővárosnak. Évről-évre árverést rendezett ott a tanács, de a telkeket nem vásárolta senki. A Lipótvárosban! Ki jött volna telket venni, házat építeni a Holdvilág-utca. Most végre a kormány vette a kezébe a Tabán kiépítését, azon az alapon, hogy Pest már világvárosnak képet mutat. Budán kell építeni. Mert nem az a fontos, hogy kint a végeken, a Pongrácz-úton épül egy új városi bérház, de nagyon fontos, hogy a királyi palota környezete is méltó legyen a palotához és a hidak budai fejenél is világvárost vagy világfürdőt lásson az idegen, — modern házban lakjon, jó levegőt szívjon a kereskedő és iparos, aki egész nap Pest elhasznált levegőjén dolgozik.

Az eltűnt Herkules

Bonfinius azt írja, hogy a Mátyás király várbeli palotáját a várhegygel összekötő híd fejenél egy óriási Herkules-szobor állott. A várhegy ugyanis Mátyás idején még kétféle volt választva és az alagút felett mély szakadékok voltak. Ezt áthidalták és ott állott az a Herkules, mely nyomtalanul eltűnt. Lehet, hogy a különböző ostromok alatt elpusztult, összetört és lezuhant a szakadékba. De akkor is kellene, hogy ilyen óriási szobor egyes részei meglegyenek és alapásások alkalmával színre kerüljenek. Sokáig kerestem, kutattam, hátha nyomára jutok.

A királyi palota kertészeit vállaltam egy alkalommal s végre az egyik mondott valamit, amin elindulhattam. Úgy emlékezett, hogy amikor a királyi palota Krisztina-felől részét építették, ott a földben találtak egy nagy fejet. De újból behányták a gödröt, mert azt a részt feltöltötték. Oda is vezetett és megmutatta a helyet, mely folyton süpped.

Igy aztán a várbeli kertészeti hivatal útján megtudtam, hogy találtak a királyi palota délnyugati sarka előtt, a földmunkálatok alkalmával egy óriási kőfejet, de nem tudták kiemelni. Hordónagszerű volt és amikor körülásták, kitűnt, hogy egy óriási embertörzshöz tartozik. Még jobban körülásták, de minden erőlködésük kárba veszett. Meg sem tudták mozdítani. Az építkezés sűrűs volt, a földmunkát be kellett fejezni s a már egy harmadrészen körülásott szobrot otthagyták, hogy jobb időkben kiemeljék. Behányták földdel és ez a lazább föld állandóan süpped. Ennek ma 15-16 éve.

Szaladgáltam Pontiusztól a várkapitányig. Harangoztam a városházán, fölkeltem Schmidt Miksa

érdeklődését, aki szívesen följajlotta a kiadás és a kiemelés költségeit, csak műszaki katonákra lett volna szüksége és az engedélyre, hogy ásathasson.

Kár róla tovább beszélni. Az óriási Herkules-szobor ma is ott van a mély földben. Csak az öklöm szorul össze, de az is csak a zsebemben és csak úgy magamban szidom ezt a fordított várost. Ahelyett, hogy évszázados kultúránkat hirdetné ez a szobor — fönt, a gyámoltalanságunkat bizonyítja — lent, a föld alatt.

Igy lehetett volna!

Andrássy Gyula gróf, a volt külügyminiszter és magyar miniszterelnök mondotta volt akkoriban, amikor a Sugár-utat (mai Andrássy-út) tervezték, hogy Budapestnek több a szerencséje, mint vezetőinek az előrelátása, mert Európa legforróbb kényszerforrásához vezet az új Sugár-út, amelynek külső részére villaszerű házakat terveznek. Minden villa kész hotel lesz, ahol megszállhatnak a reumás orosz nagyhercegek, mert a gyógyforrás vizét bevezetik minden villába és otthon végezheti kúráját mindenki télen-nyáron.

Ez a jóslás nem vált be. Az artézi forró gyógyvizet nem vezették be a villákba, pedig fűthető az egész Andrássy-utat, ami igazán nem lett volna nagy dolog és így elmaradtak az orosz nagyhercegek is.

Budai titok

Megmagyarázom, hogy merre van a világhírű Hunyady János keserűvízforrás. Ha végigmegyünk a Péterhegyi-úton, jobbról esik a Boldizsár-út, a Neszmélyi-utca, a Mikes Kelemen-utca s egy-két dűllőt után érünk a Poprádi-útra. Ott van a Hunyady János keserűvízforrás, mely egyetlen és páratlan a világon. De ne adja az ég, hogy valakinek külföldről ismerős jöjjön, aki megnézni akarja ezeket a forrásokat, mert — ki tudná megmondani, hogy ez az istenáldotta hely merre is van?

Karlsbadban az egész város gyűjtőpontja a forrás. Minden ennek a szolgálataiban épült. Nálunk poros, piszkos dűllőutakon juthat csak el a keserűvízforrásokhoz az ember, valahol a város végén is túl, túl a kelenföldi pályaudvaron. Pedig a Hunyady János keserűvízforrás van olyan nagyhírű, van olyan gyógyerejű, mint Karlsbad.

Itt nincs park, Kurhaus, Wandelhalle, Hotel, de még egy pad sincsen itt, ahol a kíváncsi forráskutató fáradtságos útját kipihenhetné. Itt nincs semmi, ami ezt a helyet a közönséggel megkedveltetné. De nincs annak nyoma a városházán sem, hogy ott valaha valaki a világhírű kincsek méltó keretbe való foglalására gondolt volna. Nincs róla semmiféle akta és nálunk csak az aktákat intézik el — 8-2-ig délelőtt. Délután be van esukva a városházi aktagyár.

Pedig ha néhány évtizeddel ezelőtt a városházán ráeszméltek volna, hogy itt a budai föld micsoda világszóló kincset rejt s ott megfelelően berendezkedtek volna, akkor ma már százezer idegen keresné fel ezt a gyógyforrást és sok-sok millió jutott volna a polgárság zsebébe. Es voltak-e valamikor valakit felelősségre ezért a mulasztásért? Nem hiszem.

Hanem megfűrták a Városligetet rettenetes mélységre, ahol megtalálták a Budáról fokozatosan mind mélyebbre húzódnó hévíznek egyikét — ahogy azt Schafarik tanár a Hollós Mátyás Társaság fürdőügyi ankétján kimutatta — és csináltak egy új fürdőt, amelyhez hasonló van Európában néhány száz. Mindig csak a fürdővizet keresték, amilyen

ezrével van és soha az ivókúrára alkalmas gyógyforrásokat, amelyek a világhírt adják.

25 botot

Aachenben üvegfolysók kötik össze egymással a fürdőházakat és szállodákat, hogy télen is használhassák híres kénese fürdőt az idegenek, — nálunk még gyógyesetány sem köti össze a Duna mentén fekvő fürdőket, holott a Dunapartot mintha erre a célra teremtette volna a jó Isten. Itt egy aszfaltsivatag gőzöli ki még éjjel is a magába szedett forró napsugárakat, — és korán hervadó gesztenyefák hullatják bánatosan elsárgult leveleiket már júniusban. Még csak azt sem kérdezte meg soha a város az egyetem botanikus professzorától, hogy Budapestben tulajdonképpen miféle fákkal kellene szegélyezni az utcákat? De azért 25 botot sohasem vertek azokra a kertészeti igazgatókra, akik négyezer hiába fásították egymásután az Andrássy-utat.

Por és füst

Nekünk Budapestben különösen fonák fürdőügyi politikánk van. Mással a város igyekszik alapokat teremteni a fürdőügy fejlődésének lehetőségei számára, míg nálunk mesterségesen veszik minden lehetőség lehetőségét. Az ilyen dupla lehetőség mindig lehetetlenséget jelent. És most kérem, méltóztassék elhinni szóról-szóra azt, amit elmondok:

Két ósfürdője Budának: a Szent Lukácsfürdő és a Császárfürdő. Az elsőhöz történelmi tradíciók fűződnek és csak legutóbb írta meg munkatársunk, aki a budai fürdők történetét kutatja, hogy már Árpád magyarjaink ebben a meleg forrásvízben fürdöztek a honfoglalás után és gyógyították hegedő seibeiket. Ma modern fürdőtelep minden lehető kényelemmel és egészségügyi berendezéssel. Gyönyörű dunaparti terrasza van, mely minden világfürdőnek díszére válna.

A Császárfürdő pedig ébresztgeti a magyar családok minden kedves tradícióját. Már a nagyanyaink is itt bálóztak és udvarának nagyhírű plátánjairól legendák jártak a vidéki kúriákon. Olyan majálisok már sohasem lesznek, aminők itt voltak.

Mind a két fürdő, szorosan egymás mellett ott van a pompás Dunaparton, szemben a Margitszigettel. Gyönyörű kilátással Pestre is.

Nohát — Dunapart!

Ennek a két fürdőnek már két évszázad óta világhíre van és nem tudok egyszerűbb, észszerűbb várospolitikát elképzelni, mint azt, hogy az egyesítés után Budapest székesfőváros mindent elkövet, hogy a két neves fürdőt ellássa a fejlődés minden lehetőségével. A Margithíd fölépítésekor sietve fölépít a hídfőkhöz futó Dunapartot, azt fásítja, parkirozza, világítja és védelmek a fürdőkkel, hogy itt megteremtsem valami különösen szép, kívánatos földi paradisosomat.

Meg is teremtette.

A hevenyészett Dunaparttra rendezte a város a kotrás révén nyert kavics és homok lerakódó helyét és azt azzal tetézte, hogy a vicinális vasutat itt vezette a Pálffy-térre a még megmaradt szűk úttesten, azonfelül pedig közvetlenül a Császárfürdő mögé helyezte el az esztergomi vasút budai pályaudvarát. Mindezt pont ide, a két fürdő elé és mellé, hogy belefullassa nehezen szerzett világhírüket a vasutak füstjébe, a homokba, kavicsba és elzárja előlük a Dunát és a kilátást.

Rettenetes.

Még méltósága sines ennek az eljárásnak. Mert, ha itt valami őstelep lett volna, ahová ősidőktől kavicsot

és homokot raktak volna le emelet magasságú halmokban és valami mérész vállalkozó ide mégis fürdőt épített volna, akkor — vessen magára az illető — tudta, látta, mi van ott, minek építkezett oda.

Füstös parkok

Értem és büszke vagyok rá, hogy a város megépítette a Széchenyi-fürdőt és a Szent Gellért-fürdőt, — de sohasem fogja azt megbocsátani senki, aki ezzel a kérdéssel foglalkozik, hogy a világhírű keserűvízforrásokhoz mért nem vezet egy sugárút és azokat mért nem övezi olyan park, mint amilyen a Mátyás-hegyi.

Pesti ember erre föltétlenül föl-szisszenne: — Hol van a Mátyás-hegy és mi van azon?

Háromszázholdas park olyan festői részletekkel, aminőt Európában keveset talál. Egy emberélet egész ambíciója — boldogult Guekler Károlyé — ott él a gyönyörű parkban, amit ő Attila-parknak nevezett el. Igen ám, csak hogy ezt a parkot is csak léghajóval lehet megközelíteni. Egy boldogabb nemzedék ötven év múlva felfedezi, vagy egy új korzák és szerencsétlen fordított város életében megépíti a Szépvölgybe vezető serpentin utat, mely fölkanyarog ebbe a világszép parkba, ahol ma nincs egy vendéglő sem és egy pohár üdítő tejet nem kaphat a turista. A néptelen parkon néha végigcsap az alatta álló cementgyár füstje.

Hacsak az egyetlen cementgyár füstje vóna né fekete fátyollal a világfürdőnek készülő Budát, még csak bírnánk valahogy, de barátságosan cselekszi ezt a gyárak egész sora föl egészen az óbudai gázgyárig. A Duna széles tükre nyugvó légeszlop pedig úszik dél felé a Dunán, mint a tutaj és állandó légáramlást okoz dél felé, úgy hogy minden füst befelé igyekszik Budára, a Várhegyre, a Gellértfürdőre és minden gyógyforrásunkra rálehel fekete porát. A világon minden város azért terjeszkedik a víz mentén észak felé és minden város a déli részén építi gyárait. Csak éppen Budapest nem.

Régen, a nagy háború előtt, a múlt században volt egy rövid idő, amikor győzött a józan ész és a csepeli rakparton építették föl a Hengermalmot, az Elektromos műveket és a Fehérvári-, meg a Budafoki-út mentén álló gyárakat. De aztán — a régi mederbe zökkent minden, mert a város élére bürokraták kerültek, akik ügyesen értékesítették a város telkeit gyárak részére északon, ahová villákat kellett volna építtetniök.

Kis emberek, kis üzletek — nagy károk.

3000 éves város

A szabadon folyó szennyvizek lassan eliszaposítják az árkokat, néha nincs is lefolyásuk, vagy ha van, akkor a Duna emelkedése esetén ott jött a lakosság nyakára az árvíz, mint ahogy évtizedeken át így öntötte el évente kétszer a Filatorigáton túli vidéket az áradó Duna, mely az Aranyhegyi árok medrén tödült az akvinkumi rétekre, utakra és házakra. Ott minden háznál esónak volt és napokon át ezen hordták iskolába a gyerekeket őszkor, tavaszkor.

Akvinkum! Egy nagy moecaras lapály a Filatorigáton túl, a pillisi hegyvidékről lezúduló hegy patakok árterülete. Bővizű, ahogy a kelták nevezték: — akking, vagy a szlávok: — voda, voda. A kétezer évnél is idősebb kultúrát eltemette a hegyi patakok iszapja és a Duna kavicsa. Ebből most ássuk ki. Néha évekig melegvízű tó állt e táj felett, amikor az árvizek eltorlaszolták a híres akvinkumi gyógyforrások nagybőségű vizének levezető árkat. Jó földek.

Kertészkedő emberek szívesen költöztek ide és szerettek volna apró, családi házakat építeni. A városházáról ridegen hangzott feléjük a tilalom: — Nem lehet! mert nincs szabályozási tervünk. Harminc év óta nem csináltak még. Az emberek azonban mégis csak építkezni akartak és a városházán elnézték, hogy építkeznek. Nemcsak elnézték, de utcákat elkeresztelték, mely árkokat ástak, hogy a szennyvíznek legyen lerakódó helye. At is itta ezt a laza talajt úgy, hogy kutat fúrni kár itt, mert szennyvízzel telik meg az is, vesztere embernek-állatnak. De azért a város egy világrét sem vitt volna oda vizet. Egy-két kilométer távolságról, kannákban hordták a vizet a filatorigáti állomásról, ahol télen már sok vizet cipelő gyereket elgázolt a vonat.

Az utcákat elkeresztelték budapesti mód szerint zab, bab, búza, kaczal, konkoly, köles-utának, sőt el is telekkönyvezték így. De ha új ember akart építkezni a Búza-utcaiban, annak kijelentették, hogy ilyen utca nincs, és ha van — nem lesz. A búza-utcaiak ijedten rohantak a városházára, de ott leintették őket: — még egyideig lesz Búza-utca. — De azért megeshetik, hogy valami új fajta ideiglenes szabályozás esetén, mégis megszüntetik a Búza-utcat, s akinek ma a háza az utcára néz, kapuja az utcára nyílik, — egy szép napon becsukhatja a kapuját, mert az a szomszéd telkére nyílik és törheti a fejét szegény, hogy most már hogyan jut ő a házába, mert jobbról-balról, elől-hátul, mindenütt a szomszédok telke lesz, amelyen neki átjárni tilos.

Ez történik azon a területen, ahol kétezer évvel ezelőtt már rendezett, szabályozott város állott. Akvinkum. Színházzal, cirkusszal, fürdőszobás lakásokkal, vízvezetékekkel, amelynek pillérei ma is állanak még.

Ez az akvinkumi terület, az új városrész Óbudán túl, amelynek nincs útja, vize, világítása, piaca, — szóval semmije, ahol már emeletes házak állanak és a póceögödrök szennyvize terjeszti ölt bűzét, mely ott terjeng, mint az ősi köd. De néhány év alatt 20 ezer embert tettek az új óbudai temetőbe, nagyobbbrészt erről a vidékről, a városfejlesztő politika nagyobb dicsőségére.

Fordított rend!

Fordítva fejlődik ez a város. — Kívülről befelé és nem úgy, mint máshol: — belülről kifelé. A legszebb budai völgy elejére, egymással szemben egy téglavetőt és egy temetőt tettek. Ezek meg is fojtották a Hüvösvölgyet úgy, hogy megfordult és Balázs táján kezdett fejlődni és így jött befelé. A Völgy-utca, a Páfrány-út és a Hidegkúti-út külső részén épültek a régi budai családok pompás nyaralói. Óbuda a Római-fürdő felől fogja kapni az új ojtást. A Naphegy is szinte bent van a Belvárosban és régen kellene, hogy villa villa hátán álljon itt. Ez is a tetejéről fejlődik lefelé azóta, hogy ott megindult a ház- és útépítés. A Naphegy külön probléma. De ott van Kelenföld! Ez a csoda-város is ott nőtt ki a posványos moecarból az új híd fejenél, holott egész Buda, a Tabán, a Viziváros olyan maradt, mint a falu. Mért nem fejlődtek ezek a részek?

Valami itt nincs rendben, valami itt fordítva történt.

Nyakló nélkül

Fent, a Sashegy alján, a Németsvölgyi-út végén, a Sasadi dűlön egész utcák nőttek: a Fürj-utca és társai, de a Németsvölgy, az Istenhegyi-út eleje, olyan pusztá vadon, mint volt. Ki is építkezett volna, lakott volna olyan út mentén, ahol egész nap halottkísérő menetek tették komorrá az életet? A farkasréti temető szerencsétlen gondolatával tették tönkre ezt

a vidéket, ahol a telek ára évekig nem tudott emelkedni, ahonnan minden új telepes menekülni igyekezett. Régi és új temetők környéke maradt sárga pusztaság Buda térféjén, amiket megszálltak a vadvízek veszedelmes árkai.

Az egész világon előbb megcsinálják annak a vidéknek a szabályozását és rendezését a térképen és a valóságban és az így lefektetett keretekben nyugodtan fejlődik, terjed és nő a város, csak éppen Budapesten esinálják fordítva: — felüött egy világváros, de még ma sincs szabályozási térképe. Mással a város vezetői gondoskodnak a városról, hogy mely irányban terjed a város és ott sietve megépítik a közműveket: utcákat, csatornákat, víz- és gázvezetéseket, hogy a közönség nyugodtan építkezhesen.

Különös csatornák

Még az idegeneknek is feltűnt nálunk, hogy itt előbb megcsinálják az utat, hogy aztán újból felássák és megcsinálják a csatornát. Ha ez is elkészült és rendbehozták az úttestet, akkor jön a gázcsőfektetés, vagy a vízcső és mindig és mindig bontják az úttestet, hogy ismét rendbehozzák. Azért ne csodálkozzék rajta senki, hogy ennek a városnak olyan rengeteg adóssága van.

De aztán az is különös, hogy a csatornákat milyen különös rendszer szerint építik. A Lipótmező lejtőin végigmenő utak közül pont azt látták el csatornával, amely a legmagasabban fekszik. A Hidegkúti-utat. De szigorúan megkövetelték a mélyebben fekvő telektulajdonosoktól, hogy a házuk szennyvizét levezető csatornát — hegynek föl — a felettük elvezető főcsatornába kapcsolják bele, mert a szennyviznek az útmenti árkokban nem szabad lefolynia.

De mit tesz Isten? A szennyvíz nem akar hegynek fölfelé folyni, minden városi házi parancs ellenére. Igaz, hogy az érdekelt felek és háztulajdonosok ez abszurd-terv ellen anketézték, deputációztak, kérvényeztek, de nálunk a hivatalokban nem hallgattak a józan szóra.

Csak egy példát. Mélyen a Hidegkúti-út csatornájának szintje alatt áll a Holtzspach-penzió. Megengedte a város, hogy ott 20 fűrdőszobát építsenek a vendégszobák számára és a szennyvíz (20 fűrdőszoba eleget produkál) vígan folyt le az Ördögárok felé. De jött a szigorú parancs a városháza egyik bölcsétől, hogy az útmenti árkokban nem lehet levezetni ezt a szennyvizet, e célra ott van a Hidegkúti-út csatornája — igaz, hogy 3 öllet magasabban. Holtzspachék kétségbeesve járták a városházát, de nem volt pardon és Holtzspachból végre is kifakadt: — Hát mit csináljak ezzel a rengeteg szennyvízzel?... Megigyam?

És ilyen hegyháti csatorna sok van Budán.

A nagy csizma

Nagy áldást hozó cél az — idegenforgalom.

Csak hogy ezt is fordítva kezelik ebben a városban. Megvan a gomb: — az idegenforgalmi hivatal, — de hol van hozzá a kabát? A budapesti idegenforgalom Bécsben döglök meg. Abból, úgy, ahogy csinálják, sohasem lesz kabát.

Olvasom, hogy egy kis német városban, *Döbeln*-ben a suszteréék 600 éves jubileuma alkalmából egy mesebe való csizma készült. A remekműnek Wallenstein-csizma formája van és *hat méter magas*. Talpához két mázsa talpbőr kellett, a szárhoz pedig tíz tehén bőre is alig volt elég. A kis város cipészéi közül naponta felváltva öten dolgoztak a csizmán és így sikerült két hónap alatt elkészíteni. Most egész Németország a csodájára jár. Eddig 60.000 látogatót vonzott a városba.

Egy csizma! Jó tréfa. De eredeti és hatott. Mi van Budapesten, ami hatna?

Évekkel ezelőtt azt ajánlotta a *Budai Napló*, hogy mint látványosságot, telepítsék át az Állatkertből a zergéket és kőszáli bakokat a Gellérthegy Dunára néző sziklás oldalára s ezt kerítsék el. Oda járna a város apraja, nagya és az idegen is. — Nevettek rajtuk a városházán, pedig ez is fölért. egy nagy csizmával.

Az utolsó budai pása

Mondjuk, hogy mégis idecsaljuk az idegent, aki jól felkészülve érkezik. Elolvasta az ország történetét és a németet, olaszt, meg a franciát is, megragadja az a gondolat, hogy itt ebben a városban van egy emlékeztető hely, ahol egy európai veszedelmes hátrítottak el. A török uralom terjedését, mely egész Európát és kultúráját fenyegette. Európa testének ék alakban szegződött itt Budán.

1886-ban ez a veszedelmes ék megtört s a törökök visszavonultak a Balkánra. Hősiesen védte Budát Abdurraman pasa és a török sereg akkor adta meg magát, amikor a hős pasa elesett. Ezen fordult minden.

Az idegen ezt így tudja. Noshát, meg tudjuk mi neki mutatni azt a helyet, ahol a pasa elesett? Van ott valami emléktábla? Valami jel?

Nincs. Pedig akkor egész Európában napokig zúgtak a harangok és futárok vitték Bécsbe az uralkodók üdözlétét és szerencsekívánátát.

Tabán romjai

Tabán összeomlását nálunk helytelenül a Tabán szabályozásának mondják.

Minden világváros csak akkor bontat le egy egész városrészt, amikor általános az a meggyőződés, hogy ez a városrész, lebontás után, rögtön fölépül. Kinek volt Budapesten ilyen meggyőződése? Senkinek, még *Bárczy István*nak sem, aki zseniális ember, de nem ért a harangöntéshez.

Amikor boldogult *Rózsavölgyi Gyula* alpolgármesterrel együtt nézegettük a városházán a lebontandó Tabán helyén épülő gipszmodellt, önkéntelenül megjegyeztem és meg is írtam, hogy rém ez a gipszmodell egy *behavazott temető* benyomását. Azóta sem tudok szabadulni ettől a gondolatól.

De jellemző volt az alpolgármester akaratlan sóhajtása, hogy ki fog itt építkezni? A Lipótvárosban van a városnak néhány szép telke és évente nyilvános árverést rendeznek azok eladására és — szinte lihetetlen — ezeket a telkeket sem tudja a város értékesíteni. Ki vegyen hát telket a lebontott Tabánon? A pénzügyminisztérium rapidíjásai? A B-listás tisztviselők? A esődbe menő kereskedők? Ki?

Az egész tabáni akciót fordítva csinálták. Az ottlakó budai öspolgárságot szétszörták, hajléktalanná tették s helyükbe nem jött új polgárság, aki építkezett volna.

A Tabán leomlása beteges kórkép, tükre a fordított városnak. Érdemes volna vele foglalkozni.

Hol a szobor?

1905 június 13-án az a gyász érte a nemzetet, hogy Budapest nagylelkű és nemesszerű jóakarója és pártfogója, *József főherceg* elhunyt. A polgármester rendkívüli közgyűlést hívott össze és meleg hódolattal búcsúztatta el a nagy halottat és felhívta a tanácsot, hogy az elhunyt emlékének méltó megörökítése iránt minél előbb tegyen javaslatot.

A tanács erre azt javasolta, hogy őfensége emlékére a Margitsziget valamely alkalmas pontján *emlékszobor* állítandó fel, amit a közgyűlés július 15-én egyhangúlag elfogadott, csak a szobor felállításának helyét tartotta függőben.

Ma, 22 év múlva is függőben tartja azt a tanács, pedig adakozásra hívta fel a törvényhatóságokat és maga is húszezer koronát szavazott meg e célra.

Igy járt boldogemlékeztető *Batthyány Lajos* gróf, az első magyar alkotmányos miniszterelnök, a nemzeti vértanú. Tanács és közgyűlés elhatározta, hogy Budapesten szobrot állít neki és negyvenezer koronát szavazott meg.

Hol a szobor?

Emberkinzás

Apró esetekből is lehet nagy dolgokat következtetni és bevezetésül elmondok ilyenfélét, egyet-mást.

A Sikló. Azért épült, hogy a gyöngeszívű, rossztüdejű és siető emberek hamar feljussanak a Várba. Tehát kényelmet és egészséget kellene szolgáltatnia. Már most az történik, hogy aki leszáll a Dunaparton a villamosról, annak legalább három emeletre kell felmásznia, amíg a Sikló kocsiába beülhet. A Dunától fel az utcára, az utcán fel az Alagútig, ott fel a Sikló várótermébe és ott is még néhány lépcső a kocsiába. Kiszálláskor még egy félemelet. A gyöngeszívű, rossztüdejű ember elfárad, amíg a Sikló kocsiába jut. Miért nem indul ez az utca szintjéről, vagy a Dunaparttól? Akik ezt így felépítették, azok mindent rosszul csináltak ebben a városban.

Az elrontott hegy

Szabályozták a szerencsétlen *Naphegy*et és örökre elrontották. Szinte elképzelhetetlen, hogy itt, a város közepén, a Belvárostól alig 10 pernyire emelkedő domb miért épül be oly kínos lassúsággal. Itt kellett volna fölépülniök a legdrágább, legpompásabb villáknak és bérházaknak. Sokan foglalkoztak ezzel, sőt a Németh testvérek óriási vagyont is fektetve bele, igyekeztek leküzdeni a

Naphegy iránt való közömbösséget és — mégsem ment. Ott lakik maga a főpolgármester is s így megvolna a szükséges támogatás is, de sohasem fog sikerülni ezt a dombot azzá tenni, a mire egyenesen hivatta van, mert — és itt vegyünk hosszú, mely lélegzetet — *erre a dombra nem lehet feljutni*. A város bölcsői szelíd lejtésű utak helyett olyan meredek kapaszkodókat terveztek ide, hogy ember és ló kúsz bele. Minden út egyesenes vezet föl a domb tetején levő platóra, amit egy-két helyen lépcsőszerűen lehetett volna megoldani, esztétikai szempontból és a sietők kedvéért, de ilyen meredek utakat még Svájcban sem talál az ember.

A domb keleti oldalán még talán megoldható ez a kérdés a Palota-tér és Tabán szabályozásakor és itt visz is föl a Szent János-térről egy elfogadható út, de a többen látszik, hogy iródban, térképen készült és megteremtője az a hatalmi téboly volt, amely diktátorokat tenyészített ki a városházán.

Ott nem volt józan beleszólása sem *Palóczy Antal*nak, a nagynevű városrendezőnek, sem másnak. Ott minden tanácsot kelletlenül letorkoltak. A mostani generáció pedig törheti a fejét, hogy ezen a sok számaráson hogyan segíthet majd.

Drága kaszálórét

Fürdőhelyet park nélkül elképzelni sem lehet és — tesszem azt — a Széchenyi-fürdőnek van is megfelelő gyönyörű parkja, az őt környező Városligetben. Viszont Budán, ahol 10 — tíz — fürdő van és néhány ivókúra alkalmas gyógyforrás, azoknak együttvéve, összesen nincs annyi parkjuk, mint a Városliget együtöde. Ez szomorú dolog, de így van. Segíteni ezen csak új parkok létesítésével lehet. Maga a természet szinte fölkinálja a Vérmezőt ilyen parknak, mely, ha kellő díszsel elkészülne, megadná Budának a fürdőhely jellegét.

A Vérmező felső esüskét, a Maros-utánál el kell vágni s az így nyert darabra kell fölépíteni a közhínyt, mert ez központi fekvés. A Vérmező többi részét parkozni kell díszesen, szökőkutakkal, kávéházzal, vendéglővel, térenével, sőt — ott lehetne fölépíteni elszórtan a néprajzi falut is. Minden elfér azon a 20 holdas kaszálóréten, melyen most még a világ legdrágább szőnyegé terem.

Lehetne gyönyörű duni sétautat létesíteni az összekötő hidtól a Római-fürdőig, — ha a Margit-rakpart aszfaltosított feloldozná a város és parkoztatná azt — ha a homok- és kőrakodópartot a Lukács- és Császárfürdő Dunapartjáról áthelyezné a tulsó oldalra levő „Vízafogóra”, — ha kiépítené a villamost az óbudai Bécsi-úton végig az óbuda-i vasúti állomásig és ezzel fölélegette tenné a dunaparti sínhálózatot.

Fonák dolgok

A Városligetet a város már így találta, *József nádor* volt annak patrónusa, nem merték elrontani s így aztán park lett belőle. De hallott-e már valaki valaha arról, hogy a közeli, budai hegyvidéken „hegyi liget” tervez a város? Szép az erdő, de a városi ember a ligetet szereti. Valahol messze, egyelőre megközelíthetetlen helyen, a Mátyás-hegyen, van a városnak 300 holdas, hatalmas parkja, de ki tud róla? Ki jár oda? Hogy menjen oda? Itt közel a Hívősvölgyben, a Zugligetben vagy a Németvölgyben kellene egy új Városliget, csak hogy — ha-há! — nem oda Buda!

A kelenföldi medence veszi föl a Dunának szorított belső város fölélegét, — hogy a csepeli szigettel szemben fekvő kelenföldi Dunaparton új kikötőt és új gyárvarós fog fölépüljön, — hogy jönni fog egy egészséges idő, amikor mégis áthelyezik a gyárakat északra délre, — hogy a keserűvízforrások körül mégis megépül egy magyar Karlsbad, — hogy egy világváros fejlődésében egy vasúti híd és egy vasúti töltés nem az örökkévalóságnak adott tételek, — hogy azt a vasúti hidat, ha kell, két-három kilométerrel délre tolják el, — hogy a gyárvarósoknak kell az áru- és teher szállító vasút és nem a sasadi villáknak, — hogy a vasúti töltés nem dísz, és ha ma adva van, holnap már nincsen adva, mint ahogy a régi szűk Hatvani-utca egy éjszakán át vált széles Kossuth Lajos-utavá, pedig adva volt egy sor drága ház, tízszeresen olyan értékben, mint egy vasúti híd vagy töltés.

A 70-es évek elején, egynéhány évvel Pestnek Budával való egyesülése után a kormány áírt a fővárosához, hogy a Lánchíd tatarozásának költségeiből a főváros közönsége is vegye ki részét egy bizonyos hányadban. Az elnököl polgármester pár szóval elfogadásra ajánlotta az ügyet s az aktát félretéve, már-már más tárgyra akart rátérni. Felpattant erre azonban a

Kraxelhuberek vezére s pártja nevében élesen tiltakozott az ilyen fölélegetés és könnyelmű kiadások ellen. Ékes németiséggel előadott filippikáját e szavakkal fejezték be: „Für die paar Jahr die i noch zu leben hab is mir die Kettenbrücken so a gut.”

Ennek a kis specerájosnak szatőcsi világnézete annyira belevette magát már akkor a városháza légkörébe, hogy azt most már csak egy friss lehetőleg fővárosi törvénnyel lehetne onnan kiírtani.

Ócska beosztás

Nem árt néha visszazénni a multba és aki kezébe veszi — „Budapest székf. közigazgatása 1905-ben” — című munkát, különös dolgokat tapasztalhat.

Nagyon aktuális például a főváros kerületeinek már 25 évvel ezelőtt az akkori polgármester által tarthatatlannak mondott beosztásának kérdése.

Az idevonatkozó jelentés így szól:

„A polgármester, mint az utóbbi években mindig, a közigazgatási bizottsághoz intézett 1905. évi jelentésében is utalt arra, hogy a mai kerületi beosztás úgy a területre, mint különösen a lakosságra való tekintettel és a változott viszonyoknál fogva nem mindenben felel meg a közigazgatás akadálytalan és hatóságos működése iránt joggal emelt követelményeknek és ez okból a fővárosi törvény revíziójakor... önkéntlenül szükséges a kerületek arányosabb, újabb beosztása és kikerekítése.”

Tehát már egy negyedszázad előtt sem felelt meg a beosztás s azóta a különbségek még feltűnőbbek.

A holtak várnak

Még egy klasszikus példát idézünk a már említett „Budapest székf. közigazgatása 1905-ben” című munkából és kiírjuk szősz szerint a következő részt:

„Igen sokat foglalkoztunk ez évben a régebbi, de még be nem fejezett vonaltervezetek ügyével. Így az 1905. évi adatok ki a vasúttársaságnak az óbuda-i temetői vonaltervezetere, valamint e vonal mentén létesíteni szándékolt forgalmi telep, nemkülönben a kelenföldi forgalmi telep mellett létesítendő új forgalmi telep építése és üzletre vonatkozó engedélykiváltás, úgy hogy az óbuda-i temetői vonal megépítése — a III. kerületi polgárság régi óhajára — a kivitel stádiumába jutott.”

Nesze neked Óbuda! Huszonöt év előtt már jelentette a város, hogy: „...a III. kerületi polgárság régi óhajára az óbuda-i temetői vonal megépítése a kivitel stádiumába jutott...”

Ezt az ígéretet megismételte az első alpolgármester is a farkasréti temetőben, négy évvel ezelőtt, harmine tanu jelenlétében, amikor kijelentette, hogy: „...a farkasréti temetőbe már nem temetkezünk, hanem egyelőre az óbudaiba és rövidesen kiépítjük oda a villamos vasutat...”

Obudán pedig már földig érnek azóta a szakállak.

VIRAÁG BÉLA

PROF.

JUNKERS

GÁZFÜRDŐKÁLYHÁI

A L'G JOBB ÉS LEGMEGBIZHATÓBB VILÁGHIRÚ MELEGVIZTERMELŐ-KÉSZÜLÉKEK

*

Mindenütt kaphatók!

KRÓNIKA

Szerkeszti: R. RÉV SÁNDOR.

Az utolsó János-est 1882-ben volt Budán. Nepomuki Szent János volt a halászkok patrónusa. Ezt ünnepelték akkor utoljára. Kedvesen emlékezik meg erről *Pesti Historiák* című könyvében *Magyar Elek*:

A titokzatosan villódzó Duna vizén ünnep készülődik. Fanda apó, Singoffer mester legényei díszítik az Esku-tér alatt horgonyzó halászbárkákat. Színes papiroslampion kerül a klasszikus csiga alakjára kunkorított hajóorokra, a védőszent képét a hajófenéke vezető ajtón apró libegő-lobogó mécesekkel rakják körül. A budai oldalon kelepelt vízimalmok a Császárfürdőtől felfelé és a Sárosfürdő felé maguk is kivilágosodnak. A Lánchíd felől mozsárlővések szalvéja hallatszik, nagy tutajon égő lámpákat, fényárba borított óriási tüvegcsillagot usztatnak az öreg Duna közepén. Emlékeztére szent Joannes Nepomucenusnak, a hallgatás mártírjának, kit ama kegyetlen esch király, Veneslaus a Moldva hullámárjába vetetett, mint hogy nem akarta neki elárulni bűnét vagy büntelenségét a királyi asszonynak, az alázattal gyónó felséges hívőnek. A halászkok, mint afféle vizen élő emberek, általában komolyak, kevésbeszédűek, hasonlóan a patrónusokhoz s az bizonyosan nem haragszik meg rájuk, hogy a nevének ünnepén a hagyományos ceremónia befejeztével egy kissé megoldódik a nyelvük. Vidám nótázás, muzikaszó hallatszik a bárkákról, a bográcsban rotyogó pontyból, haresából, kecsgeből fővő halpaprikák, a tálon gőzölgő, forró tejfellel nyakon öntött, sonkapöreel kicifrázott, pattogós túróscsusza, a kulacsban esobogó sashegyi boroska mellett. 1882-ben volt az utolsó ilyen János estéje a pesti Dunának.

Az ősi Buda. A szerkesztőség gondoló hivatalának megkönyvít a munkáját az a tanulmány, melyből már idéztünk s melyből az alkalommal kivesszük azt az eszmét, mely a budai Dunaparra vonatkozik. Jóhiszeműleg mondja a tanulmány írója, hogy a budai rakodópart képe olyan, hogy a Spree partján Berlinbe, a Wien partján Bécsbe állítható, — de magyar jellege nincs. Az új palotákön változtatni nem lehet, de a még lebontásra váró viskók helyére már csak úgy adjon építési engedélyt a város, ha történelmi vonatkozású stílusban készült terveket nyújtanak be. Mintegy központja ennek a Hungária-malom helyére épülő új II-ik kerületi előljárási épülete volna, szép és magyar motívumokkal. Olyan *Vajdahunyad-féle* épület, vagy a Thököly-kastély, mely egy csapással változtatna az egész látképen. Ha hozzávésszük még a Halászbástya kiépítését a Dunáig, egy magyar bazilikát a Batthyány-téren, akkor a Margitid és a Lánchíd közötti rész már nemzeti karaktert kapna és ébredne benne az ősi Buda képe.

Macskaforradalom volt 1842-ben Budán, írja egy régi krónika. A Pest és Buda között építendő Lánchídnak alapköve 1842-iki augusztus 24-én tétét le, felséges V. Ferdinánd esztendő és király nevében főherceg Károly által. Báro Szina György és főállkozó építőtársai 87 esztendőig fogják szedni a hídvámat. A János fővételi kéthetes országos vásárra (aug. 29) már jóelőre minden szedett-vedett nép is gyülekezett, elhozta magával egész háztartását. Így történt, hogy Pest szabad királyi városban 1842-iki esztendőben a 85.000 lakosság száma 92.000-re emelkedett. A hétezer nyi többséggel ám majd annyi patkány is birtokába vette Pestet és Budát. Még a septemvirális tábla (hétszemélyes főtörvényszék) termében is itt-ott felbukkant egy szemtelen patkány. Pedig ide kellett volna a nagytekintetű magisztrátusnak a felséges vendéget elhelyezni. Nosza kihirdették a patkányok elleni harcot. Minden ember, aki egy macskát hoz magával és átadja a királyi ügyek igazgatói hivatalának, egy ¼ ezüst forintot kap. Másnap három ezer ember akart első lenni egy vagy több macskával a ¼ ezüst forint részszelülésben. A rettenetes tolongásban az akkor nagyszámú kóbor kutyák is résztvettek. Főlelmetes ugatás és miakolás verte fel egyszerre a csendet, melybe az utcai suhancok is résztvettek usztáisaikkal. A megfélemlített macskákat megszöktek gázdajuktól, vessztől menekültek fákra, ablakokon át lakásokba be, mindent, ami útjukba került, össztörve. Az utai macskaforradalom után valóságos vadászatot kellett rendezni a dühödt macskákra és 870-et lebunkóztottak találtak másnap az utcákon.